

Könyvtár, tudomány, könyvtártudomány

Példakép a XXI. században? *Role model*? Ez legalább annyira szánalmasan hangzik, mint amikor megpróbáljuk magyarra fordítani a szakmánkban manapság divatos frázisokat; például *best practices* „legjobb gyakorlatok”, *mission statement* „küldetésnyilatkozat”, *knowledge transfer* „tudásátadás”. Az olyanokról nem is beszélve, mint a *strategic plan*, ami engem speciel az ötéves tervre emlékeztet, vagy a *national pride* „nemzeti büszkeség”, amelyek esetleges használata politikai és egyéb töltettel is rendelkezik.

A harcedzett középkorú generáció még jól emlékszik azokra az időkre, amikor a közvetlen főnök *per definitionem* szóba sem jöhetett, mint követendő példa, sem szakmailag, sem emberileg – történelmi-geopolitikai okokból, ahogy szoktuk mondani. Mert ugyebár csak elretentő példa lehet az olyan vezető, aki mutyiban hazalopja a kincstári véccépapírt vagy a beosztottait magánügyei intézésére és a leltárkönyv kreatív megmásítására instruálja retorziók kilátásba helyezésével. Az Anonim Alkoholisták *Nagy könyvé*n szocializálódott könyvtárosként, gyakran jutnak eszembe a következő főnevek a példakép helyett: *liars, cheats and thieves*, vagyis hazugok, csalók és tolvajok, de ezzel máris elkalandozna az olvasó és a szerző egyaránt. Hogyan igazodik el az ember a káoszban, *fearless leader* vagyis a félelmet nem ismerő vezér nélkül? Megpróbálja felmérni a situációt, majd reflektál rá, végül pedig berendezkedik a túlélésre egyéni és a helyzethez alkalmazkodó stratégiák alkalmazásával. Ez a módszer még sose hagyott cserben. Az angol két szót is használ, *evaluate* és *assess*, az első inkább az értékelésre, míg a második a helyzetfelmérése utal. Az írások ebben a számban inkább az utóbbi körül kalandoznak, amint a könyvtártudomány mai állapotát kívánják feltérképezni. Reményeink azonban messzemenőek: szeretnénk egy folyamatot elindítani, amely segítené, hogy a könyvtár és könyvtáros a tudomány infrastruktúrájában megfelelő helyet találjon, és a bútorzat része helyett a folyamat szerves részévé váljon – annak tudomásulvételével, hogy a betegesen hazudozó főnök ugyanúgy az infrastruktúra része, mint a véccépapír. Túlélés helyett pedig esetleg merészebb tervek is elképzelhetők.

„Az egy nagyon okos ember”

Példaképek hiányában, korabeli szóhasználatban „az egy nagyon okos ember” kifejezéssel illettük azokat az egyéneket, akikre valóban érdemes volt odafigyelni, akiktől valóban tanulhatott az ember. Ebbe a kategóriába tartozik Damjanovich Sándor, a DOTE akkori Biofizikai Intézetének tanszékvezető professzora, akinek szakmai bölcsességére már annyi írásomban utaltam. Egyik kedvencemet most megismétlem: hogy a csudába tudta valaki 1982-ben, hogy csak a margarétafejes írógéppel írt szövegeket érdemes amerikai szaklapoknak elküldeni? Érvelése az volt, hogy ha a technológia terén nem jutottunk el még a margarétafejig, akkor hogyan várhatnának el tőlünk egy szilárd tudományos alapokon nyugvó, publikálásra alkalmas tanulmányt a folyóirat-szerkesztők. Hogyan vennének bennünket komolyan? Személyes tapasztalataira alapozó írásában¹ Damjanovich professzor úr egyike az első tudósoknak, akik széles látókörrrel és nagyobb távlatokból tekintenek a tudomány infrastruktúrájára – 1993-ban. Jóllehet, a cikkben a könyvtárról nem esik szó, mint annak eleméről, de hogy a könyvtár komoly tényezőnek számított nála forrásként a tudományos életben való navigáláshoz, arra bizonyítéknak legyen elég személyem, az akkor frissen végzett angol szakos, akit könyvtárosi munkakörben alkalmazott 1982-ben, folytatva a más angol szakos könyvtáros-fordító-tolmács-levelező-konferencia-szervező munkatársak hagyományos feladatkeretét. Ugyanis Damjanovich professzor azt is jól tudta, hogy az idegen nyelvek magas szintű ismerete is szorosan hozzátartozik a tudomány műveléséhez. A tanszéki könyvtár helye, közvetlenül a tanszékvezetői irodával szemben, a kettő között a titkárnő irodájával, mintegy szimbolikusan is jelezte mindkettő fontosságát. A tudományos világról ott szerzett tudás és tapasztalat javamra szolgál azóta is, hiszen sikerült mindezt átmentenem, nemcsak a szó történelmi-politikai, hanem földrajzi értelmében is. A gyakorlat azt mutatja, hogy szinte mindent le lehet fordítani a magyarországi 1982-ből az amerikai 2015-re.

Egy másik nagy hatású tudós, akire érdemes odafigyelni több évtized távlatából is az apai ágon magyar származású E. M. Jellinek. Kalandos élete², széleskörű ismeretei, tapasztalatai és sokoldalú egyénisége lehetővé tették, hogy az összképet (*big picture*, újabb lefordíthatatlan klisé) szem előtt tartva, irányítása alatt az alkoholtudomány hőskorában kialakuló Yale Alkoholtudományi Intézet öt nagy területet fogjon át: kutatás, kezelés, oktatás, tudományos művek kiadása és tudományos ismeretterjesztés. A bibliográfiai osztály végső soron a könyvtár alapításához vezetett, a tudományág kialakulásának mintegy „melléktermékeként”.

A *3K* jelen számának létrejötté napjaink egyik ilyen „nagyon okos ember”-e, Thomas Babor, egy könyvtárosok számára tartott konferencia-előadásának köszönhető, a vele készített interjú ugyancsak ebben a számban olvasható. Az alkoholtudomány infrastruktúráját elemző előadás gondolkodtatott el a napfényes San Diegóban a fókabélik meglátogatása után, hogy vajon mi a helyzet a könyvtártudománnyal, hogyan töltik be szerepüket a könyvtártudományi infrastruktúra elemei, amelyeknek tevékeny részese vagyok mint könyvtáros, oktató, szerkesztő, szerző, előadó, szakmai szövetség tisztviselője, mentor, fordító és néha döntéshozó.

A könyvtártudomány infrastruktúrája

A könyvtárak mai állapota, a használati szokások változásai és a könyvtárosok munkakörüének átalakulása sok cikk, előadás, hivatalos és magánvádisputa témája szóban és írásban. Azonban nem született átfogó felmérés a magyar könyvtártudomány infrastruktúrájának egészéről, beleértve annak minden egyes elemét (könyvtárak és könyvtárosok, szakmai szervezetek, folyóiratok és konferenciák, a finanszírozás és a pályázatok rendszere satöbbi). Mintha szakmai szervezetekről írni, róluk felmérést készíteni nem igazán számítana tudománynak. Az egyedi konferencia-beszámolóknak csupán némi képet arról, hogy a könyvtárosok közül kik és milyen hazai konferenciákon vesznek részt.

Folyóiratokról és folyóirat-adatbázisokról ellenben az elmúlt ötven évben közel száz ismertető, cikk és tanulmány jelent meg a tudomány és kultúra számos területéről³, mint például az irodalom és irodalomtudomány, társadalom- és orvostudomány, történelem és hungarológia, valamint a folyóirat-kiadás, -terjesztés és -digitalizálás kérdéseiről. A könyvtári témákkal foglalkozó időszaki kiadványokról is viszonylag szép számban készültek összefoglaló tanulmányok, elsősorban valamilyen jelentős évforduló alkalmából és a lap jóvoltából. Ilyen többek között a *Könyv és könyvtár*ról szóló írás az ötvenéves évfordulóján,⁴ vagy a *Könyv és Nevelés* 2008. évi, tízedik évfolyamának írásai a 4. számban⁵. Kiemelkedik Pogány György adatokban és hivatkozásokban gazdag, két részletben közölt történeti összefoglalója a *Könyvtári Figyelő* hatvan évéről 2014-ben⁶, amely fantasztikus mennyiségű anyagot rendszerezve nyújt áttekintést nemcsak a folyóirat, de a könyvtári szakma szinté infrastruktúráját érintő eleméről. Megemlítenéd még például *Múltunkból* című rovat a *Könyvtári Figyelő*ben, amely az e-könyvekről és egyéb technológiai újdonságokról szóló művek mellett szerényen meghúzódva nemcsak történeti háttérként szolgál a szakma számára, hanem a sokszor annyira fontos önértékelés és reflektálás fórumának is helyet ad.

A folyóiratok kitekintő és külföldi írásokat szemlélő rovataiban szép számmal olvashatunk idegen tájak könyvtárainról, kiadványairól, szervezeteiről és konferenciáiról nyelvismerettel rendelkező és az utazás testi-lelki-anyagi nehézségeit vállaló kollégák tollából. A tanulmányok és beszámolóknak nélkül honnan is tudnánk, hogy az IFLA mennyire és milyen régóta benne él a magyar könyvtárosi köztudatban? A kérdőívek és magánbeszélgetések alapján ismeretes, hogy a nemzetközi szervezetek közül az IFLA szakmai munkáját kíséri a legnagyobb érdeklődés a mai és a korosabb könyvtárosok körében. A MATARKA 35 cikket mutat, amelynek IFLA szerepel a címében, hírekkel és konferencia-beszámolókkal együttvéve pedig 132 szöveg jelenik meg a lekérdezés során. A legtöbb könyvtáros az IFLA egyik konferenciájára szeretne eljutni. Ami a múltat és a megvalósítatlan terveket illeti, annak sincs a szakma híján, amire remek példa Kovács Máté elmaradt előadása az 1972-ben Budapesten rendezett IFLA-kongresszuson a könyvtáros képzés magyarországi rendszeréről, amelyet a *Könyvtári Figyelő* 2013-ban közölt Kovács Ilona és Bényei Miklós jóvoltából⁷.

Miért érdemes a könyvtártudomány infrastruktúrájára nagyobb figyelmet fordítani? A tudományoknak a társadalom fejlődésében betöltött szerepéhez nem fér kétség, ebben a fejlesztések irányát meghatározók is egyetértenek. Ezen belül viszont, hogy mikor és hova irányítsanak anyagi forrásokat, már jóval kisebb az összhang. A könyvtárak pedig mintha mindig a sor végén kullognának, amikor elhangzik a *Széjjám, nyílj meg!* Az információhoz való hozzáférés robbanásszerű változása, a nyitott tudomány, a határokat többé nem ismerő együttműködés, a tudósok mobilitása és nyelvismerete, a publikálási lehetőségek

nemzetközi szintre történő kiterjedése, a publikációs szokások változása, az átlátható kutatás, és sorolhatnánk tovább a radikálisan új fejleményeket, amelyek a tudományos könyvtárakkal kapcsolatos elvárásokat befolyásolják. Felkészült mindezekre a könyvtáros szakma? Megfelelőek és elegendőek-e a szakmai folyóiratok? Milyen a könyvtáros konferenciák színvonala? Eljutnak-e oda a könyvtárosok? Mit visznek haza? A tapasztalataikat vajon közreadják-e otthoni beszámókon vagy a helyi hírlevélben? Lefordítják és értelmezik a hallottakat? Megemésztik mindezt vagy csak regurgitálnak? Hogy állunk a nemzetközi porondon? Konferenciák, publikáció, szakmai szervezetek? Sorolhatnánk a jelen helyzetet felmérő kérdéseinket tovább. És mi a helyzet a jövő könyvtáros generációját illetően? Az egyetemi-főiskolai képzés mennyire készíti fel a hallgatókat a tudományos kutató könyvtárosi pályára? Eljutnak-e konferenciákra, sikerül felkelteni az érdeklődést a folyamatos szakmai továbbképzés iránti igényt helyes szakmai viselkedési formák kialakításával? A számban olvasható írások részben választ adnak a fenti kérdésekre, részben pedig követendő példákat szándékoztunk a közönség elé tárni a meglehetősen diktatórikus módon válogatott szerzőkkel és interjúalanyokkal. De ennek is megvan a maga kis története, amit a világ minden kincséért sem szeretnék elhallgatni!

Felhívás keringőre

A szám cikkeinek minél nagyobb változatosságát szem előtt tartva és a tömegek közös bölcsességére számítva megróbtuk a könyvtáros kollégákat párbeszédre ösztönözni a mindannyiunkat foglalkoztató témákról. A mostanában divatos módon, egy körkérdést kiszervezve, arra számítottunk, hogy bőven lesznek önként jelentkező, jó tollú és a témával kapcsolatban mondanivalóval is rendelkező szerzők. Személy szerint még azon is aggódtam, hogy miként fogom a nekem nem tetsző, akarom mondani, a tematikus számba nem illő szövegeket udvariasan elutasítani. Erre nem került sor. Könnyen megvádolhatnak azzal, hogy a szám szerzőit a barátaim, ismerőseim és közvetlen kollégáim köréből választottam. Ez mind igaz. Ők voltak azok mindkét kontinensen, akik kérésemre meg is írták, és időre szállították, amit megígértek. A madarat tolláról esete? Egy biztos, a lehetőség adott volt egy igen széles szakmai kör számára, és mégis kevesen éltek vele, de az okok kutatása egy másik cikk témája lehet – persze csak, ha valaki hajlandó lesz megírni!

A közösségi médiának sem ellensége, sem pártfogója nem vagyok, használok, amikor értelmét látom. Egyik kedvencem szakmai téren egy könyvtárosokat tömörítő, viszonylag új, de tevékeny Facebook-csoport, ami annak apropóján jött létre, hogy a *Könyvtári Figyelő* 2015-ben megalázóan kevés pályázati támogatást kapott. A folyóiratok jövőjéért aggódó könyvtárosok, oktatók és szerkesztők csoportja egy listán összefoglalta, hogy a *Könyvtári Figyelő* milyen értékeket közvetít és milyen szerepet játszik a hazai és nemzetközi szakmai életben, és egyben kérte a szakma támogatását a megjelenéshez. Idézet a nyílt levélből:

„A Könyvtári Figyelő évek óta finanszírozási nehézségekkel küzd, aminek következtében az elmúlt években több jelentős változtatási kényszert kellett elszemvednie: a terjedelem csökkentése, a szerzői honoráriumok megszüntetése, vegyes, nyomtatott és elektronikus megjelenés, a Külföldi folyóirat-figyelő rovat nyomtatásban történő megjelenésének megszüntetése, az archiválás ütemének csökkentése stb.”

A szégyenteljes támogatás-csökkenésről szóló passzust, amely hangsúlyozza, hogy már a további megjelenés is veszélybe került, most mellőznénk, de a Facebook archiválta. Figyelemre méltó azonban az a lista, amely a folyóirat értékeit sorolja fel, mint hogy „min-

den megjelenő írás lektoráláson esik át” és „valamennyi publikáció angol nyelvű abstracttal jelenik meg” a nemzetközi könyvtári, könyvtártudományi szakmai közéletbe történő bekapcsolódás érdekében. Emellett a folyóiratot „*a nemzetközi könyvtár- és információtudományi szakirodalmi adatbázisok mindegyike referálja*”, valamint „*a hazai releváns és mértékadó szakirodalmi adatbázisok is feldolgozzák*”. Két gyakran elfeledett tényező zárja az erős érvek sorát. Magam sem gondoltam arra, hogy „*az írások meghatározó alapját jelentik az informatikus könyvtáros képzésnek és továbbképzésnek*”. Ha jól emlékszem, az viszont nekem jutott az eszembe, hogy a lap „*jelentős szerepet vállal a magyar szakmai és tudományos szaknyelv gondozásában*”.

A nyílt levél a minél szélesebb szakmai körökben való terjesztése érdekében jött létre 2015 áprilisában egy Facebook közösség Könyvtárosok Dolgozószobája néven az OSZK Könyvtártudományi Szakkönyvtárának virtuális olvasótermeként. A csoport jelenleg, októberben 900-nál is több tagot mondhat magáénak. A Katalist levelezőlistája mellett itt tettem közzé egy felhívást cikkírára és vélemény-nyilvánításra, névvel vagy név nélkül, amit egy rövidke, mindössze tíz kérdésből álló kérdéssorral támogattam meg. Mátis előrebocsátom, nem igazi, komoly kérdőívről van szó, hanem *SurveyMonkey*, vagyis amatőr munka – nem reprezentatív példa, és kizárólag saját kíváncsiságomat volt hivatott kielégíteni, illetve a leendő szerzőknek szolgált támpontként a szám központi témáiról. Az adatokat bizalmasan kezeltem (rajtam kívül senki nem tud magyarul a könyvtárban), majd a lezárás után annak rendje-módja szerint töröltem.

A szakmai felmérések és kérdőívek helyzete egyszerűen jellemezhető: mindenkinek tele van a puttonya velük, hogy népszerűsítsem szerkesztőnk szójátékát. Kinek van akár fél órája is (extra fél óra, semmi közvetlen haszon), hogy mindenféle kérdésekre válaszoljasson? De általában mégis kitöltjük, legyen az kolléga vagy szakdolgozatot író hallgató, megesik a szívünk. A könyvtárosok már csak ilyen rendes népek (érdekes, ez az angolban is egy abszolút nem odaillő többes szám: *good people*). Nos, nem ez történt. Cikk írására senki sem vállalkozott. Az alig kétszámjegyű válaszadó megjegyzései viszont rendkívül tanulságosak. Így hát „magad uram”, ezekből szeretnék megosztani egy csokorra valót. Ahol bírtam cérnával, megkíséreltem megőrizni szakmai higgadtságomat, és változtatás nélkül idézni a megjegyzéseket, a kibicnek semmi sem drága alapon. Nem mindig sikerült, bár „*ügykeztem*”.

Kérdések és válaszok

Az első kérdések a szakmai szervezetek szerepére és jövőjére kérdeztek rá. *Milyen jelentősége van a szakmai szervezeteknek a könyvtárosok munkájában? Van-e jövője egyáltalán a szakmai szervezeteknek?* A beérkezett válaszok, levelek és magánbeszélgetések alapján megállapíthatjuk, hogy a többség nagy jelentőséget tulajdonít a szakmai szervezetek működésének és fennmaradásának. A szervezeteket rendkívül fontosnak tekinti a szakma saját berkein belül. A felhozott pozitívumok közt van a közösségteremtés, a csoporttudat erősítése, az információszerzés, az informális tapasztalatcserére, a kölcsönös támogatás és a könyvtárosoknak nyújtott szolgáltatások. A szakmai érdekérvényesítő szerep már a könyvtáron túl mutat. Válaszadóink nagy és gyakran kiaknázatlan lehetőségeket látnak a szervezetekben a véleményformálás, lobbizás, érdekvédelem és az irányító szervekkel való kapcsolattartás terén.

Kifogások és elutasító megjegyzések is akadtak szép számmal. Volt olyan válaszadó, aki szerint a szakmai szövetségek egyáltalán nincsenek hatással a könyvtárosok munkájára. Mások a szervezetek nagy számát és átláthatatlanságát panaszolták, illetve hogy az elszigetelten működő csoportok munkája nem koordinált, így tudásuk és tapasztalataik nem összegződnek. A jövőt illetően elhangzott, hogy csak akkor van értelme bármilyen szervezetet fenntartani, ha az valóban felvállalja és képviseli a szakma kurrens és kényes kérdéseit, illetve ha a csoportok meg tudják tartani (illetve el tudják érni) progresszivitásukat, innovatív magatartásukat. Egyébként csupán gittegyletek, írta egy kolléga. De láttam sóhivatal megnevezést is. Többen javasolták, hogy a szervezetek aktívabban képviseljék a könyvtárosok érdekeit. Mások a szervezetek tagságának átlagéletkorát latolgatva aggódtak a jövőért, illetve a status quo-t foggal-körömmel védelmező vezetésről panaszkodtak bizonyos szakmai szövetségekben. Először itt olvastam szomorúan a később gyakran visszatérő válaszokat, amelyek arról tanúskodtak, hogy sok könyvtáros számára az idő és az anyagiak jelentősen korlátozzák a szakmai tevékenységeket. Az aktív részvétel engedélyhez kötöttségét pedig egyszerűen nem tudom feldolgozni 2015-ben. A pozitív és negatív válaszok egybecsengenek a szervezetek jövőjére vonatkozó jóslattal: csak az erős szakmai csoportoknak lehet jövője.

A második kérdés, ami lényegében az elsőt egészítette ki személyesebb vonatkozásokkal, így hangzott: *Milyen szempontok játszottak szerepet abban, hogy belépjenek egy könyvtáros szakmai szervezetbe, illetve hogy ott valamilyen vezetőségi testületi funkciót betöltsenek? Ha nem tagjai szakmai szervezeteknek, akkor melyek azok a legfontosabb szempontok, amelyek meggátolták vagy akadályozták a belépést?* A legtöbben a szakmai fejlődést, a szakmai kapcsolatteremtés lehetőségét, informális, nem hierarchikus, szakmai-emberi kapcsolatok kiépítését jelölték meg a belépés fő okának, az általános kíváncsiságon túl. A szakmai hírekről való gyors értesülés és a közösségi tudat építése mellett az újabb lehetőségek kiaknázása, sőt a rosszabb helyzetben lévők támogatása is a listára került. Figyelemreméltó az a válaszadó, aki akkor vállalt vezetőségi posztot, amikor úgy érezte, hogy elegendő tudással és tapasztalattal rendelkezik ahhoz, hogy a közösséget szolgálhatja. A nemes célok mellett akadtak olyanok is, akik feketén-fehéren kijelentették, hogy a kedvezményre jogosító kártya megszerzése és múzeumokba való ingyenes bejutás volt a fő szempont. A negatív hozzáállásuk szerint nincs értelme a tagságnak, ha a szervezet nem rendelkezik megfelelő érdekérvényesítő szereppel és hatalommal. Mások arról írnak, hogy beléptek ugyan, majd gyorsan ki is léptek vagy szüneteltették tagságukat, mert úgy érezték, a szervezet nem halad előre, vagy nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, például a szakmai diskurzusok terén. Érdekes volt a külföldi szakmai szervezeti tagságról olvasni, amelyekből – az egyik válaszadó bevallása szerint – sokkal többet profitál. Mások a magyar könyvtáros egyesület vezetőségének működését kívülről átláthatatlannak ítélik, és arról panaszkodnak, hogy a szekciók tessék-lássék módon működnek, és a szervezet nem nyújt semmiféle szolgáltatást a szakmának. Ezzel párhuzamos egy másik bejegyzés, amelynek szerzője egy kérdéssel válaszolt: *„Minek lépjek be? Nem kapok információt a belépés hasznáról, céljáról, értelméről”*. Többen a tagok egyéni ambícióinak túltengését és a saját karrier építésének középpontba helyezését hozták fel a belépés ellenérvéként. A javaslatok között szerepelt a szakmailag innovatív, felsőbb képviselőre alkalmas vezetés, amely kerüli a részrehajlást, a provincializmust és protekcionizmust, ellenben képes szakmai irányvonalak meghatározására. A legmegdöbbentőbb mégsem az érdemek és eredmények hiányáról történő panaszkodás volt, hanem

könyvtáros szervezetekről lévén szó, az információ hiánya a szervezet működésével és szerepével kapcsolatban. A mai információban túltengő, marketinges, imázsépítéses világban ritkán olvas az ember ilyesmit: „annyira nem kaptam információt, hogy a tagdíj esedékes befizetéséről sem értesítettek, és így ki is kerültem az egyesületből” – írta egy válaszadó.

Változatosságképpen a jövő könyvtáros-generációjáról és oktatásáról szolt a következő kérdés: *Hogyan látják a könyvtár szakos hallgatók illetve pályakezdő könyvtárosok lehetőségeit a szakmai szervezetekben? Mit tudnak nyújtani a szakmai szervezetek nekik?* A válaszok ismét széles skálán mozogtak, egyrészt kiemelték a szervezetek nyújtotta lehetőséget a szakmai szocializációra, kibontakozásra, sőt kiemelkedésre. Példaként felmerült az MKE Vándorgyűlésre rendszeresen járó ELTE-s hallgatók (évente kb. 15-20 fő) esete, akik az egyetemi HÖK-től pályázott pénz segítségével jutnak el a konferenciára. A válaszadó azonban rögtön hozzátette, hogy az MKE nem él igazán a lehetőséggel, és nem próbálja meg bevonni őket a szervezet munkájába. Jó kezdeményezésként említették a könyvtáros hallgatókról szóló kerekasztal beszélgetéseket, amelyeknek nem lett folytatása a továbbiakban. Hiányolták a rendezvények és szervezeti tagság kifejezetten egyetemistáknak szóló propagálását is. Mások ennél élesebben fogalmaztak, és kijelentették, hogy a szakmai szervezetek semmit nem kínálnak a pályakezdőknek. Többen megjegyezték, hogy milyen nehéz helyzetben vannak a fiatal könyvtárosok, és hogy újoncként nehéz beépülni a szakmai szervezetekbe. Ott ugyanis túltengenek az „öregek”, az unalmas programokról és avult kommunikációs módszerekről nem is beszélve. A javaslatok egy része arra vonatkozott, hogy a szakmai szervezeteknek fel kellene vállalni a jövő könyvtárosainak mentorálását, fel kellene karolni a hallgatókat, és lehetőséget kellene adni számukra arra, hogy lelkesedésükkel és ötleteikkel lökést adjanak a szakmai szervezetnek. Az egyik forma az önkéntes tevékenység lehetne a szervezetekben. Egy válaszadó megjegyezte, hogy támogatás hiányában az ambíciózusabb fiatalok inkább a nemzetközi szervezetek felé orientálódnak. mivel a külföldi példákból többet tanulhatnak.

A következő kérdéscsoport a publikálásra és a szakmai folyóiratok fogadtatására vonatkozott. Örömmel jelenthetem, hogy szinte minden válaszadó olvassa valamelyik szaklapot, online és nyomtatott formában egyaránt. Egyesek az új számokat kísérik figyelemmel, egy válaszadó, saját bevallása szerint, minden lapot elolvas, sőt, a teljes folyóiratot betűről betűre! A legtöbben azonban munkájukhoz, egy adott témában kísérik figyelemmel a szakirodalmat. Főleg saját kutatáshoz és tanulmányíráshoz olvasnak szaklapokat, amikor idézhető forrásokat keresnek. A témák között szinte minden megtalálható, a konkrét kutatással és adatokkal alátámasztottak komoly szakmai tanulmányoktól kezdve az informatikával, digitális kompetenciákkal és olvasásnépszerűsítéssel foglalkozó műveken át a szakmai aktualásokat közlő rövidebb írásokig, kis színes cikkeig. Érdekes volt azt hallani, hogy mennyien kedvelik a válogatásokat és tematikus számokat. Sokan időhiányról panaszkodnak, hiába az egyszerű hozzáférés. Igen jó volt olvasni a rengeteg elismerő megjegyzést a *Könyvtári Figyelőről* és a *Könyv, Könyvtár, Könyvtárosról*. Figyelemreméltó az észrevétel, hogy nem igazán létezik olvasmányos, könnyedebb, magazinszerű könyvtáros lap, és egyik válaszadó szívesen venne egy nivós, színes, képes, akár online lapot, tele aktuális információval, gyakran frissítve.

A legtöbb válaszadó évente többször is publikál elsősorban hazai tudományos folyóiratokban, a *Könyvtári Figyelő*ben, a *3K*-ban és a *TMT*-ben. Többször egyetértenek, hogy a publikálás a szakmai előmenetelt szolgálja és tekintélyt jelent, bár olyan véleményt

is olvashattunk, hogy abszolút semmi értelme publikálni, mert nincs miről, nincsenek eredmények. Feltűnt, hogy mennyien említették a felkérésre készült írásokat, illetve a nagyobb motivációjukat az íráshoz, amikor szerkesztői megkeresésre dolgoznak egy témán. Az angolszász területek 10-20 százalékos elfogadási arányát ismerve, ami a beérkezett, nem felkérésre írt cikkeket illeti, ez számomra óriási meglepetés volt. A tényekhez az is hozzátartozik, hogy a lektorált amerikai könyvtáros folyóiratokban az úgynevezett felkért (*commissioned*) cikkek is általában a hagyományos rigorózus két szakmai bírálós referáláson esnek át. Egy válaszadó, aki eddig mindig felkérésre publikált, azt is megjegyezte, hogy az lenne az igazi, ha önmaga találna fórumot mondanivalójának. Egyik másik bejegyzés szerint sok szakterületen „*lasszóval kell fogni a szerzőket*”, ez minőségi visszaesést is jelenthet. Remek ötletnek tartom viszont, hogy egy adott folyóirat vagy valamelyik szakmai szervezet cikkírára ösztönző projektet indítson.

Többeket is érdekelt volna, hogy egyáltalán kik publikálnak, és kifogásolták, hogy könyvtárosként dolgozók közül csak keveseknek adatik meg a lehetőség, holott a tőlük származó írások lennének a legérdekesebbek és legtanulságosabbak. Az igényes publikációhoz szükséges időbefektetés ugyancsak felmerült, de említésre került a közvetlen könyvtári munka előnye helyezése a publikálással szemben, mint például az olvasókkal való kapcsolat fenntartása. Egy másik korlátozó tényező kétségtelenül az anyagi elismerés hiánya, hiszen a publikációik többségéért nem jár tiszteletdíj. Mások szerint bár a fizetség bármikor jól jönne, hiszen a kutatásnak anyagi vonzatai is vannak, mégsem a honorárium a meghatározó a publikálásban, hanem, hogy legyen mondanivaló. Szükséges még az inspiráló környezet és a szakmai elfogadás is a kollégák szerint. A külföldön is publikálók fontosnak tartják azt az itthoni szakmai kommunikáció formálása és a külföldi jó gyakorlatok bemutatása szempontjából. Ennek különösen örültem, mert a megjegyzések részben arról is tanúskodtak, hogy mennyire kevésbé ismeri a hazai közönség a külföldi publikációs szokásokat és követelményeket, amit Damjanovich professzor annak idején annyira belénk sulykolt. Egy válaszadó keserűen megjegyezte, hogy az angol nyelvterületen dolgozók számára bizonyára nem „kenyérpénzt” jelent a publikációk ellenértéke. Tapasztalatból mondom, ennél sokkal rosszabb a helyzet. A nem publikálók vagy a nem minőségi lapokban publikálók mifelénk bizony könnyen állás nélkül találhatják magukat. A *Publish or Perish*, egy zseniális magyar fordítás szerint „Írj vagy leírnak!” elvének megtapasztalása az ember saját bőrén gyorsan a publikáláshoz szoktatja a pályakezdőt, ha továbbra is az adott szakterületen kíván dolgozni.

Érdekesen alakultak a folyóiratok nyomtatott és elektronikus verziójára vonatkozó vélemények. Van, aki kategorikusan elveti a nyomtatott változatot, hiszen az online változat gyorsabban elérhető. Ezzel szemben egy másik válaszadó szerint a nyomtatott folyóirat egyfajta garanciát adhat a minőségre és a színvonalra. Az angol nyelvű folyóiratok szemlélése ugyancsak egyes érzelmeket váltott ki. Egyik kollégánk egyáltalán nem bízik az ilyen válogatásban, és az eredeti cikkekből saját maga szeret szemelgetni. Egy másik hozzászóló szerint a szemlélés nagy előnye, hogy jó tárgyszavazással gyorsan visszakereshető egy-egy téma a külföldi szakirodalomban. A magyar nyelvű folyóiratokat senki sem akarja teljesen kizárni. A könyvtárosok fontosnak tartják, hogy magyar nyelven írjunk. Ezzel nem áll szöges ellentétben az a vélemény, amit többen is hangsúlyoznak, miszerint az információszolgáltató szakterületen nem nélkülözhető az idegen nyelv ismerete. Bár sokan nem tudnak megfelelő szinten angolul, az angol nyelvű absztrakt elősegítheti a szaknyelvi

tudás megszerzését, írta egy válaszadó. A teljes kép visszaadása érdekében nem hagyhatjuk ki azt a markáns megjegyzést sem, amely szerint „megengedhetetlen szakmai hiba, sőt, bűn lenne, ha a könyvtáriügyben egyébként is meglévő angol nyelvű (és mögötte meglévő amerikai) dominancia (kultúra) teljesen elnyomná az európai és a nemzeti sajátosságokat”. Ráadásul veszélybe kerülne a nemzeti szakmai nyelv fejlődése is, tette hozzá.

Az utolsó nagy kérdéscsoport a konferenciáról kérdezősködött, nemcsak a részvételt, hanem az előadásokat, posztereket, illetve a lehetőségeket illetően. A többség elsősorban hazai konferenciákra jár, átlagosan három-öt alkalommal évente. Külföldre szinte már alig jutnak el a megkérdezettek. Leginkább közeli országokba utaznak, vagyis csak akkor, ha a költségek számukra még megfizethetők. Nincs a könyvtáraknak pénze ilyesmire, panaszkodtak többen. Saját fizetésből pedig nem tudják finanszírozni a külföldi utat. Aki eljut, annak fontos a korábban kialakított nemzetközi kapcsolatrendszer ápolása, bővítése, a nemzetközi szakmai diskurzusban való részvétel. Van, aki mindig tart előadást vagy visz posztert, mások a rutin hiányára hivatkozva soha. Érdekes felfedezés, hogy a magyar konferenciákon milyen kevés a lehetőség poszterek bemutatására. Többek szerint pedig ez a forma hasznos lehetne, mert így talán többen vállalnának szakmai bemutatkozást a saját területről. A külföldi eseményeket illetően a legtöbb megkérdezett az IFLA, MLA, Internet Librarian és az EAHIL konferenciájára menne legszívesebben – egy lottó ötös esetén. Egyesek minden évben és többször is utaznának – ha egyáltalán a szakmában maradnék, tette hozzá valaki.

Végezetül arra kérdeztünk rá, hogy mi az oka annak, hogy a könyvtárosok nem tudnak aktívabban részt venni a könyvtáros szakma tudományos életében (szakmai szervezetek, továbbképzések, konferenciák, publikálás). A legtöbben egyszerűen anyagi és családi okokra hivatkoztak, illetve, hogy a mindennapi feladatok teljesen lekötik őket. A túlterheltség és időhiány miatt a hétköznapi munka és a kutatás-publikálás is nehezen összeegyeztethető, mások pedig, akik egyszemélyes könyvtárban dolgoznak, hétköznapi, napközben nem tudnak elmenni semmilyen rendezvényre. Többen megjegyezték, hogy hátráltatja előmenetelüket, hogy nem vesznek részt aktívabban a rendezvényeken, de az idő- és fedezethiány nagy úr. Volt, aki a motivációja hiányát a szakma belterjességének tulajdonította. Egy szűk, belső kört emlegettek, akiket gyakran felkérnek, még akkor is, ha „mondandójuk minősége kívánivalót hagy maga után”, és ahova nem feltétlen szakmai-tudományos érdek révén lehet bekerülni. Egy-egy őszintébb válaszadó beismerte a tehetség és kurrens kutatási témák hiányát, illetve a külföldi publikálás vonatkozásában a nem megfelelő nyelvismeretet.

Üzenet és eszmei mondanivaló?

Mindebből mi ebből a tanulság? – illene megkérdezni egy összegző írás végén. Őszintén szólva, fogalmam sincs. Lejárt az eszmei mondanivaló kifejezés szavatossága is. *A helyzet reménytelen, de nem komoly*, idézhetnénk inkább. Tanuljunk külföldtől és más szakterületektől? Mindenképpen! A folyóirat-szerkesztők más szerkesztőktől, a könyvtárosok a többi könyvtárostól, a szerkesztők a könyvtárosoktól, és viszont. Sorolhatnám még. Ha léteznek nemzetközi szervezetek, amelyek lehetőséget nyújtanak ilyesmire, mint az IFLA vagy a szenvedélybetegségekkel foglalkozó tudományos szövetségek öntevékeny metacsoportja (ICARA), akkor érdemes azok munkájába bekapcsolódnunk, aktív szerepet

vállalni, poszterrel jelentkezni vagy előadni konferenciájukon, publikálni szakfolyóiratukban vagy hírlevelükben, sőt tisztséget vállalni.

A könyvtárszakos hallgatók mentorálása, bevezetése a szakmába a gyakorlati oldal hangsúlyozásával, szervezeten vagy magánakció keretében, sok öröm forrása lehet a tapasztaltabb könyvtáros életében, sőt, oda-vissza működik. És az ember mindig tanulhat valami újat a lelkes fiataloktól. A pályán sok mindent elért kollégák pedig nemcsak tapasztalataikat adják át a jövő nemzedékének, hanem tanítványaik sikerében is osztozhatnak. A „jól nevelt” diákok gyorsabban haladnak előre, amiben a mentor nemcsak segíthet, hanem mérföldköveiket simán és pragmatikusan elkönyvelheti magának is, mint én a két diákom cikkét ebben a számban, amelyeket lelkesen és könnyedén fordítottam.

Egy lépéssel tovább menve, egy Magyarországon szervezett nemzetközi konferenciának akár évekre nyúló tudományos és tudománypolitikai hatásai lehetnek. A konferencia-szervezés sok munkát és nagy körültekintést igényel, de hazánkat ez helyezheti vissza leglátványosabban az adott tudomány világtérképére. Ez az üzenete egy másik interjúnak ebben a számban, ami a szenvedélybetegségekkel foglalkozó tudományos szövetségek konferenciáját vendégül látó Demetrovics professzorral készült. Egy ugyancsak Budapesten tartott konferencia, az ISAJE, vagyis az addiktológiai tudományos folyóiratok szerkesztőinek augusztusi találkozója annak is szép példája, hogy a látszólag egymással versengő lapok és szervezetek mennyire összetarthatnak, ahogyan aktív szerepet vállalnak egy sor közös probléma feltérképezésében és megoldásában. Hogy mind a két konferenciának volt könyvtáros meghívottja is, az viszont szakmánk elismertségét jelzi az addiktológia tudományának infrastruktúrájában.

Mielőtt bárki is a szememre vetné a messziről jött ember szavainak elviselhetetlen könnyűségét, és – talán joggal – nem bocsátkozna hasonló, szakmai sorsát esetleg végzetesen megpecsételő okoskodásba, meg kell vallanom gyakorlott jelöltként, hogy a *career suicide*, vagyis a szakmai öngyilkosság gondolata csak mint gondolat riasztó. A gyakorlatban sokkal nehezebb igazán magas hegyet vagy mély szakadékot találni. Legfeljebb egy darabig ferde szemmel néznek ránk, ha egyedül nyitottuk meg Pandóra szelencéjének virtuális változatát. Viszont eddigi tapasztalataim szerint mindig vannak vállalkozó szellemű tettestársak, valamint kevésbé konfrontációs megoldások is. **A közös cél mégis csak az, hogy elismerjenek bennünket, mint a tudomány infrastruktúrájának számottevő elemét.** A könyvtár soha nem volt és soha nem lesz bevételt generáló egység a nagy egészben, jöhet akármilyen menő decentralizált biznisz modellt, mint mostanság az RCM (*Responsibility Center Management*, amelyben az anyagi felelősség az egyes alszervezeteket illeti, például a könyvtárat az egyetemen belül). Ennek ellenére a szakmai vonatkozások anyagi terheit valahogyan csak bele kellene csempészni a költségvetésbe, elvégre szakmai befektetésről van szó. Nem újdonság, hogy a szakmai továbbképzés, a konferenciára utazás, a kutatás, a publikálás és a szakmai szervezetekben végzett munka időbe és pénzbe kerül. A nívós tudományhoz nívós infrastruktúra dukál: margarétafejes írógép és harmincöt éves korra minimum egy elsőszerzős összefoglaló tanulmány mindenkinek. Az összes nehézség ellenére tenni kell dolgunkat, otthon és itthon, szoktam mondani. A külföldi tapasztalatokból „a kis országoknak csak akkor van igazán haszna, ha az így nyert tudást,

*tapasztalatot és kapcsolatot hozamentjük. Ebbe az itthoni feltételeket is meg kell teremteni, különben a legjobbaink elhagynak bennünket*⁸ Nos, ehhez egy téglát én is letettem, ismét.

JEGYZETEK

1. Damjanovich Sándor: A kutatás szabadsága (most és mindörökké). = Debreceni Szemle, 1994. 1. sz. 88-95. p.
2. Hajnal Ward Judit, Bejarano, William. Az addikciótudomány történetéből: E. M. Jellinek. = Orvosi Könyvtárak. 2015. 12. évf. 1. sz. 13-28. p.
3. A magyar adatbázisok lekérdezése, az eredmények rendszerezése és a teljes szövegek összegyűjtése Gál Klaudia egyetemi hallgató munkája egy úttörő vállalkozás, a virtuális gyakorlók formájában: A szerző ezúton fejezi ki hálás köszönetét Gál Klaudiának és Koltay Tibornak a lehetőségért.
4. Imre Mihály: Ötvenéves a Könyv és Könyvtár. Könyv és könyvtár : könyvtártudományi és bibliográfiai tanulmányok és közlemények: a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának évkönyve, 2008. 30. köt. 7-11. p.
5. Könyv és Nevelés, 2008. 4. szám.
6. Pogány György: A Könyvtári Figyelő hatvan évfolyama 1. rész (1955–1968) = Könyvtári Figyelő, 2014. (60. évf.) 3. sz. 331–344. p., és Pogány György: A Könyvtári Figyelő hatvan évfolyama 2. rész: (1969–2014) = Könyvtári Figyelő, 2014. (60. évf.) 4. sz. 493–513. p.
7. Kovács Máté elmaradt előadása az IFLA budapesti kongresszusán: „A könyvtárosképzés rendszere Magyarországon” Közli: Bényei Miklós. = Könyvtári Figyelő, 2013. (59. évf.) 3. sz. 501-528. p.
8. Damjanovich, idézett mű, 95. p.

Pro Scientia Aranyérem

Országos tudományos diákköri dolgozatával Pro Scientia Aranyérmet nyert

JÁVORKA BRIGITTA,

a Könyvtári intézet munkatársa.

Továbbá neki ítelték oda a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalának különdíját is, amelyet „Az információs műveltség fejlesztésének lehetőségei: tapasztalatok a könyvtárbuszon” című dolgozatában feltárt innovációs értékek alapján érdemelt ki.

A kitüntetettnek szívből gratulálunk!